

МАРЈАН А. НИКОЛОВСКИ*
ФРОСИНА ТАШЕВСКА-РЕМЕНСКИ**
Факултет безбедности
Скопље

УДК: 343.985:343.341
343.123.12
351.746.2
Прегледни рад
Примљен: 04.04.2012
Одобрен: 11.05.2012

ПРИМЕНА САВРЕМЕНИХ МЕТОДА И СРЕДСТАВА У ИСТРАЖИВАЊУ И ДОКАЗИВАЊУ НОВИХ ФОРМИ КРИВИЧНОГ ДЕЛА ТЕРОРИЗМА

Сажетак: Последња декада се карактерише појавом нових форми манифестовања тероризма, које се јављају као озбиљна опасност и претња глобалној безбедности. Тероризам се све више јавља као средство појединаца, групе или државе за остваривање одређених циљева. Та појава у континуитету мења свој карактер, своје циљеве и методе деловања. Средства која се примењују приликом извршавања терористичких аката су све софистициранија и убиственија.

Када је реч о методама и средствима превентиве, истраживању и откривању тероризма, неопходна је примена најсавременијих напредних технологија и инструмената за праћење и спречавање тих активности. Средства, методе и технике које се користе треба да се у континуитету надграђују у зависности од нових форми и метода терористичких групација.

Узимајући то у обзир, потребно је проучавање тероризма због проналажења адекватних метода и средстава који ће кореспондирати са новим облицима тероризма.

Кључне речи: тероризам, претње, методе, средства, технике, истраживање, доказивање

Тероризам – реалност данашњице

Свет се данас карактерише интензивирањем терористичких активности, као једног од бржих и сигурнијих начина за реализацију од-

* mnikolovski@fb.uklo.edu.mk

** ftremenski@fb.uklo.eu.mk

ређених циљева који се нису могли реализовати на други начин. Тероризам у континуитету мења свој карактер, своје циљеве, који представљају све већу опасност савременог света. Средства која се примењују при извршењу терористичких аката све су софистициранија и убиственија. Специјализоване институције треба да проучавају нове форме тероризма ради проналажења нових савременијих метода и средстава који ће кореспондирати са новим појавним облицима тероризма.

Свет се данас карактерише порастом терористичких инцидената који одговарају заоштравању међународних односа. Одређени политички субјекти се све више опредељују за терористичке методе као један од бржих и сигурнијих начина за реализацију одабраних политичких циљева који се нису могли остварити на други начин. Реална претња у виду тероризма данас се доноси страх од могућности одбацивања закона и прописа који штите демократију, права и слободе појединца.

У различитим државама различит је концепт супротстављања тероризму. У већини држава постоји посебан закон о супротстављању тероризму, а у одређеним државама таква дела су инкриминисана у оквиру постојећег кривичног закона, као што је ситуација и у Републици Македонији.

Ради успешне превенције, спречавања и расветљавања терористичких аката потребно је формирање специјализованих институција којима би основна надлежност била праћење и спречавање тероризма. Посебну пажњу у тим институцијама треба посветити превенцији, односно методама и средствима пре извршавања терористичког акта.

Да бисмо се успешно носили са тероризмом, од посебног значаја је улога безбедносних институција које су надлежне за спречавање извршења терористичких аката. Уколико дође до терористичког акта, то значи да су подбациле обавештајне и безбедносне институције. Један од начина добијања правовремене информације о припреми терористичког акта је примена *humint* метода, односно сакупљање информација путем сарадничке мреже, где је основни стуб информатор.

Информатор

Централно место у активностима за борбу против тероризма припада обавештавању, сарадњи и размени информација.

У откривању кривичног дела тероризма пре извршавања самог акта веома битну улогу има оперативна компонента припадника службе

надлежне за борбу са тероризмом, са циљем добијања превремених сазнања о припреми терористичких активности. У оперативној мрежи највећу улогу има примена *информатора*. За информатора се сматра она особа која може дати потребне податке о неком догађају или о лицима повезаним са тим догађајем. Одређени теоретичари оспоравају примену информатора у откривању кривичних дела. Они заступају тезу о томе да није дозвољено користити информатора као начин за добијање сазнања, док друга група теоретичара оправдава коришћење информатора као начина за добијање сазнања. И поред свих замерки, пракса показује да је без информатора скоро немогуће добити квалитетну информацију (Водинелић, 1978: 42).

Практичари су једногласни око тог питања, јер сматрају да информатора треба користити као средство за прикупљање сазнања, посебно у оним доменима криминалитета у којима су извршиоци високо софистицирани у извршавању најтежих облика терористичких активности. То је зато што су извршиоци тих терористичких активности припадници одређене терористичке организације у којој постоје максимална конспиративност, строга хијерархија, поштовање закона организације, детаљно проучавање потенцијала чланова организације, предузимање мера о безбедности чланова терористичке организације. Такав систем омогућава терористичким организацијама да планирају и извршавају терористичке акције најкрупнијих размера, али да ипак да не буду откривени. Једини начин за превремено сазнање, документовање и спречавање планирања терористичке активности је добијање информације изнутра, од неког члана терористичке организације који учествује у припреми терористичких акција, или убацивање свог сарадника у терористичку групу.

Ангажовање информатора може се извршити врбовањем неког од чланова терористичке организације, што је дуготрајан и тежак процес, или, пак, убацивањем већ припремљеног информатора у редове терористичке организације, што је комплекснији поступак у односу на остале облике класичног криминала.

Информатор, кога оперативни радник у континуитету контактира, мора бити информисан о конкретном предмету за који је служба заинтересована, што је од огромног значаја када је реч о кривичном делу као што је тероризам.

Ако сазнања добијена од другог извора указују на одређени сегмент који је у вези са наведеним делом, информатор може евентуално да буде укључен у терористичку групу тако да доставља информације о плану и динамици сваке фазе извршавања терористичког акта.

Добро едукован информатор, убачен у терористичке структуре, са добро припремљеном легендом, може до оперативца достављати информације високог квалитета. Квалитетна информација је она која у свако време може одговорити на девет златних питања криминалистике, што би уједно значило да ће извршиоци планираних терористичких аката бити правовремено детектовани, оперативно покривени, документовани и онемогућени у намери извршавања терористичког акта. Откривање терористичких аката у фази припреме не ослобађа извршитеља кривичне одговорности за дело припреме које је предвиђено у казненом праву.

Да би информатор био квалитетан, оперативац га мора континуирано едуковати и припремати, што је од посебног значаја за успешно извршавање дела. Код информатора су најчешћи мотив за сарадњу материјална средства, као награда за дату информацију, а много ређи разлог је алтруизам или, пак, авантуризам. Патриотски мотив се у данашње време код информатора све мање експлоатише. Плаћање информација је све чешће начин врбовања и ангажовања информатора.

Да би један информатор био квалитетно едукован за откривање припреме и извршавање кривичног дела тероризма, неопходно је пре свега да оперативни радник, који га држи на вези, буде квалитетно едукован у области откривања кривичног дела тероризма. У пракси, извршиоци терористичких аката увек иду испред, у погледу тајности, начина и средстава за извршавање терористичких активности, у односу на лица која су задужена за њихово правовремено откривање и спречавање, што доводи до серије терористичких активности са огромним последицама и до немогућности њиховог откривања. Пре свега, главну улогу антитерористичких структура има превентивно деловање, односно откривање пре извршавања терористичког чина. Све то налаже потребу за праћењем светских искуства у супротстављању том типу кривичних дела, адекватним обучавањем припадника службе у чијој надлежности је тај тип кривичних дела, као и обезбеђењем адекватних оперативнотехничких средстава за правовремено детектовање, документовање и спречавање извршилаца терористичких активности.

Лица која су задужена за откривање тог типа кривичних дела морају бити континуирано упознавана са новим формама појављивања и извршавања терористичких аката. Иначе, све безбедносне службе у свету стављају рад са информаторима у законске оквире. Тако су активности информатора правно регулисане и мотивисане, ради успостављање механизма за добијање правовремене информације још у фази припреме, пре дешавања терористичког акта.

Сазнавање преко оперативно-тактичких и техничких мера и радњи

За успешно откривање, разјашњавање и доказивање кривичног дела тероризма, потребан је, пре свега, план мера и ангажовања који би се предузимао у преткривичном поступку (*криминалистичко планирање*).

Без планирања није могуће објективно, свестрано и целокупно откривање кривичног дела и извршилаца, зато што се у таквим случајевима скривање и кривични поступак одвијају спонтано, са великим процентом случајности (Водинелић, 1978: 23).

Планови се изводе тимски и у њима учествују стручна лица. Планирањем руководи оперативни радник од почетка до завршетка поступка. Планирање треба да буде динамично, а не статично. То значи да треба дати простора да се у одређеним тренуцима у току поступка планиране мере и захвати замене другима, практичнијима. С друге стране, планиране мере и активности треба да се остваре одређеним редоследом. У току оперативне радње долази се до нових сазнања, која након обраде представљају подесне форме за допуњавање оперативног плана.

План треба да предвиди мере и активности које ће дати одговор на девет златних питања криминалистике.

Институције које су надлежне за супротстављање тероризму морају заменити претходни систем откривања тероризма, који представља *реактивни, пост фектум приступ*, проактивним приступом.

Проактивни приступ подразумева сакупљање и анализу информација пре извршења кривичног дела. Анализиране информације су битне пре извршења самог акта, јер такав приступ доприноси спречавању терористичког акта. Проактивни приступ као савремени метод, представља јединство коришћења оперативне мреже и одређених савремених материјално-техничких средстава који умногоме помажу откривању и расветљавању кривичног дела тероризма.

После извршеног терористичког акта потребно је да се предузму криминалистичко-тактичке и техничке радње, начини и методе, који ће омогућити оптимално спровођење криминалистичко-сазнајног процеса.

Предузете оперативно-тактичке мере су ванпроцесна дејства или захвати. После добијања сазнања о извршеном терористичком акту, обично се предузимају следеће оперативно-тактичке мере или процесна дејства:

- припадници униформисане полиције први излазе на место догађаја и обезбеђују лице места, у зависности од ситуације предузимају и друге безбедносне мере и активности, као што су организовање блокаде назначеног простора шире околине, обезбеђивање екипе за противпожарну заштиту, хитну медицинску помоћ и друге службе, спречавање покушаја грађана да уђу у простор око лица места, утврђивање идентитета сумњивих лица у ужем и ширем подручју;
- увиђај на месту догађаја;
- обезбеђење лица места и предузимање мера безбедности самог места;
- одређење периметра и извршавање претреса околине;
- вршење увиђаја и вештачење трагова;
- претрес затвореног простора;
- лични претрес;
- разговор са грађанима-анкетирање;
- коришћење информатора и интензивирање активности сарадничке мреже;
- провера алибија;
- лишавање слободе.

Увиђај на месту догађаја

Једна од основних истражних радњи је увиђај који се врши на месту догађаја. „Увиђај представља веома важну истражну радњу, без које у највећем броју случајева не би било могуће открити и извршитеља” (Максимовић, Тодоровић, 1995: 153).

Увиђај је један од основних начина за скупљање и проверу доказа материјала за кривично дело. Захваљујући могућности искоришћавања обе форме сазнавања, увиђај дозвољава да се реше по карактеру различити задаци истраге, да се прикупе различите оригиналне доказне информације (Цеков, 1995: 337).

Као процесно дејство, увиђај је садржан у Закону о кривичном поступку. „Увиђај се предузима када је за утврђивање или разјашњавање некакве битне чињенице у поступку потребно непосредно примећивање.” (Закон за кривична постапка)

У пракси се, при вршењу увиђаја на лицу места често у првом моменту не може знати које су чињенице значајне за расветљавање случаја. Због тога увиђај треба вршити пажљиво, свестрано и педантно, не пропуштајући ни најситније детаље (Советување на истражни судии – увид на лице места, Охрид, 1997: 4).

Пре увиђаја израђује се план увиђаја, који између осталог обухвата и формирање стручне увиђајне екипе, састављене од оперативних

радника, криминалистичких техничара, обучених за вршење увиђаја након експлозије и експерте из области антитероризма.

Један од основних елемената увиђаја је да се дочаравање ситуације која је затечена након извршеног терористичког акта – *статична фаза*. Она обухвата фиксирање затечене ситуације, након чега се предузимају следећа дејства: преглед лица места, обележавање трагова, документовање (фотографско и видео снимање) скицирање места догађаја или фотограметријско снимање (Максимовић, Тодоровић, 1995: 157).

У току прегледа врше се идентификација видљивих трагова и њихово обележавање ознакама. Фотографско снимање спроводи се поступним снимањем од ширег ка ужем простору (непосредно место догађаја), а затим се фотографишу поједини детаљи, односно сваки обележени траг посебно.

После увиђаја израђује се скица у размери, на којој је обележено где су пронађени трагови у вези са извршеним кривичним делом.

Након увиђаја припрема се *записник о увиђају*, који садржи сва дејства предузета током увиђаја. Записник представља основни процесни документ од којег почиње истрага.

Претрес околине места вршења терористичког акта

Уколико се располаже оперативним сазнањима да се извршиоци терористичког акта налазе на одређеном простору, или да се на истом простору налазе предмети којим је извршено кривично дело, или да предмети потичу од извршеног кривичног дела, приступа се претресу околине.

Прво се припрема план за вршење претреса, у ком су предвиђене оперативно-тактичке и техничке мере које ће бити предузимане, руководиоца претреса, оперативни радници који ће учествовати у претресу, њихова конкретна задужења, криминалистички техничари, њихова задужења и сл. У плану се наводе сва сазнања којима се располаже о извршиоцима, степен њихове обучености, наоружаност, опремљеност, обученост за руковање оружјем и сл. Прво се врши посматрање, како не би дошло до промена трагова, затим се формирају екипе за претрес терена са шемама претраживања. Претрес се врши дању, уколико за то има услова. Претрес се врши ноћу само уколико услови не дозвољавају његово одлагање. Претресом треба задовољити криминалистичка начела брзине, ефикасности и изненађења.

После проналажења, предмети којима је извршено кривично дело тероризма, или предмети који су предмет дела, обележавају се, документују, а затим преузимају за даља лабораторијска испитивања.

Анкетирање

Код кривичног дела тероризма посебни значај посвећује се анкетавању, ради добијања првих и почетних сазнања о почетку истраге, када се ради о непознатим извршиоцима, односно, када службе нису имале никаквих претходних сазнања о припреми и извршавању терористичког акта. После терористичког акта, паралелно са осталим оперативно-тактичким и оперативно-техничким мерама, формира се посебна група која врши анкетавање сведока и осталих лица која су били у близини догађаја, са циљем добијања било каквих информација које би помогле усмеравању истраге и откривању извршилаца терористичког акта.

Анкетирање се врши коришћењем претходно припремљених анкетних питања. Припадници униформисане полиције, који први долазе на место догађаја, анкетавају лица која су се затекла на месту догађаја.

Припадници противпожарне јединице анкетавају се у вези са насталом експлозијом, њеним карактеристикама, начином настајања, ширењем и сл.

Новинарима и фоторепортерима, као и случајним пролазницима, одбијају се захтеви да праве видео или фото снимке на месту догађаја.¹

Медицинско особље би требало анкетирати у вези са евентуалним изјавама датих од стране жртве. Треба обезбедити имена и податке о лицима која су се налазила на месту догађаја.

Лица која су била сведоци експлозије, или су била у области, треба се анкетирати у вези са звуком експлозије. Звук описан као оштар, приликом слања, може показати разлику у коришћењу високог или ниског експлозива. То може показати разлику између експлозије ваздуха, воде или водене паре, високог или ниског експлозива. Исто тако, боја примећеног дима може указати на то да ли је коришћен комерцијални или војни експлозив.

¹ При покушају атентата на бившег председника Републике Македоније, Киру Глигорова, један туриста, држављанин Немачке, који је случајно пролазио улицом у којој се касније десио покушај атентата, направио је фотографију паркираног возила *Ами-8*, које је било искоришћено као атомобил-бомба.

Сведоке треба испитивати о сумњивим пакетима, предметима, људима или возилима у тој области. Уз помоћ тих информација могуће је идентификовати испоруку пакета са експлозивном направом, бомбаша или извршитеља.

Руководилац истраге треба да уложи напор како би реконструисао непосредну област сумњиве активности. Реконструкцијом се може регистровати величина кратера или штете. Та информација, траг експлозије, може бити корисна за експерте у процесу реконструкције. Траг ниских експлозива може бити означен као одсуство кратера. За тај циљ потребно је скупити примерке у центру експлозије и задржати контролне примерке за каснија лабораторијска испитивања.

При претраживању области треба извршити преклапање са непосредним областима и проширивање до најдаљих граница места терористичког чина, а ту припадају кровови, дрва и друга висока места на којима би могли да буду ухваћени отпаци експлозије. Штета проузрокована експлозијом у околној области мора се документовати, а доказни материјал се мора обележити како би се одредио правац експлозије.

На правац експлозије може утицати постављеност направе, у циљу или око њега. Постављеност експлозива у контејнер може исто тако бити одређујући фактор када је реч о правцу и штети од експлозије. Такође, и најмањи отпор може утицати на правац експлозије. Одбијање, ударање у предмете, место догађаја, отпада или фрагментације, одредиће промене правца експлозије. Те факторе треба узети у обзир при одређивању шеме или технике претраживања. Сламање стакала и друге структуралне штете могу се видети као резултат правца експлозије.

Област претраживања одређује се тако да се од места где је нађен последњи део експлозије повећава периметар претраживања да би се пронашли одређени делови експлозивне направе, који би после експлозије могли бити одбачени на веома великој удаљености од места експлозије.

Лишавање слободе

Лишавање слободе извршилаца кривичног дела тероризма спроводи се адекватно специфичностима тог кривичног дела.

Извршитељи кривичног дела тероризма обучени су за професионално извршавање дела, а да притом да не буду откривени и лишени слободе. За сваку успешну акцију извршитељи добијају велике финан-

сијске профите. Специфичности тих кривичних дела издвајају њихове извршитеље од лица која извршавају друге видове кривичних дела.

Лишавање слободе извршилаца дела тероризма тесно је повезано са одвијањем ситуације на лицу места. Прерано или прекасно лишавање слободе може довести у питање даљи ток истраге. Наиме, прерано лишавање слободе може предупредити извршитеља и његове саучеснике. У таквом случају они обично сакривају предмете којима је дело извршено, или обезбеђују алиби за период у ком је оно извршено. С друге стране, кашњење са лишавањем слободе даје могућност извршитељу да уништи доказе који би били значајни за расветљавање дела.

Кривично дело тероризма обележено је својим специфичностима, којима се разликује од осталих дела. Извршиоца је потребно тражити на посебним местима. Будући да су извршиоци тих дела добро обучени за тајни рад, треба их тражити у редовима илегалних, терористичких организација, трагом њихових скровишта, активности и сл. Коришћење поверљивих лица, као информатора, и сарадничких мрежа, комбиновано са оперативно-тактичким мерама посматрања објекта у ком тражено лице живи, увек даје добре резултате.

Извршиоци тероризма спремни су на све, а при лишавању слободе у крајњем случају могу употребити и ватрено оружје. Ради тога план оперативног деловања треба унапред припремити (Водинелић, 1978: 117).

Та оперативно-тактичка мера подразумева спровођење начела брзине и изненађења.

Од самог почетка припреме плана, све до његове реализације, најодговорније треба сачувати конспиративност. Уколико она изостане, мера ће нужно бити осуђена на неуспех. Планом треба обухватити број оперативних радника који ће учествовати у лишавању слободе, лични опис и тачне податке о лицу, или његову фотографију. Приликом лишавања слободе лица извршитеља кривичног дела тероризма треба имати у виду да су они обучени за руковање оружјем и да су спремни да то оружје употребе, ако се појави потреба за тим.

Закључак

Када говоримо о расветљавању савремених облика тероризма, акценат треба ставити на проактиван приступ, због тога што је то најефикаснији начин за смањење последица оличених у огромним људским жртвама и материјалној штети која би се евентуално проузроковала.

Други аспект спречавања је преко репресије, укључујући измену националног кривичног законодавства. Свакако да ту не треба заборавити и међународну сарадњу (Еуропол, Интерпол, сарадња на нивоу институција суседних земаља).

Безбедносне институције надлежне за борбу са тероризмом не могу да са целокупним успехом прате све динамичне промене у деловању терористичких организација. Не постоје јединствени безбедносни инструменти који обједињују све надлежне институције и правовремено добијају неопходна сазнања за предузимање мера за спречавање терористичког акта.

Исто тако, у другој фази после извршења терористичког акта налаже се потреба за увођењем новог инструментаријума са широким овлашћењима. Јединствени систем је неопходан услов за успешно праћење и откривање нових облика тероризма.

Литература:

1. Алексић, Ж. (2004): *Криминалистички осврт на стратегију тероризма*, Архив, Београд.
2. Ангелески, М. (1993): *Криминалистика*, НИО – Студентски збор, Скопје.
3. Ангелески, М. (2007): *Криминалистичка тактика 1 и 2*, Скопје.
4. Батковски, Т. (2008): *Разузнавачка и контраразузнавачка тактика*, Јофи скен, Скопје.
5. Venner, D. (2005): *L'Histoire du terrorisme*, Alfa, Zagreb.
6. Водинелић, В. (1978): *Криминалистика*, Савремена администрација, Београд.
7. Гађиновић, Р. (1996): *Како против тероризма*, Младост, Београд.
8. Гађиновић, Р. (1998): *Савремени тероризам*, Графомак, Београд.
9. Димовски, З. (2008): *Тероризам*, Скопје.
10. Котовчевски, М. (2004): *Современ тероризам*, Скопје.
11. Кронин, О. К., Лудс, М. (2010): *Напад тероризма*, Програма на преводи на странска литература.
12. Максимовић, Р., Тодоровић, У. (1995): *Криминалистичка техника*, Полицијска академија, Београд.
13. Николовски, М. (2008): *Поврзаност и влијание на тероризам, организиран криминал и политика*, Скопје.
14. Охаков Ф. (2010): *Улогата на разузнавачките служби во борбата против тероризмот и организираниот криминал*, Соларис Принт, Скопје.
15. Петковић, М. (1999): *Терористи*, Калеком, Београд.
16. Сеиферстин, Р. (2010): *Криминалистика – увод у форензику*, Тибернакул, Скопје.

17. Simonović, B. (2005): *Neke teoretske i praktične aspekte kriminalističke analize*, Visoka škola unutrašnjih poslova, Banja Luka.
18. Цеков, Ц. (1995): *Криминалистика*, Универзитетско издателство, Софија.
19. Џуклески, Г. (2006): *Индикции и индицијални методи-при откривање и докажување на криминалитетот*, Скопје.
20. www.terrorismans.com/groups/eta.html
21. www.ict.org.il/inter/attacked
22. www.worldbank.org/finance/html
23. www.Terrorismans.com/groups
24. [www.nato.int.\(issue/terrorism\)](http://www.nato.int.(issue/terrorism))
25. www.moi.gov.mk
26. www.finance.gov.mk

Application of moder methods and tools in research and proving of new form of the criminal act terrorism

Summary: The last decade is characterized by new forms of expressed manifestation of terrorism, which manifests itself as a serious danger and threat to global security. Terrorism is increasingly emerging as a tool for individuals, groups or states to achieve certain goals. It continually changes its character, its objectives, and methods of operation. The funds to be applied in carrying out terrorist acts are more sophisticated and more destructive.

When it comes to methods and means of preventing, research and detection of terrorism requires the application of cutting edge technology in advanced instruments for monitoring and disrupting these activities. The means, methods and techniques used in continuity should be upgraded according to new improve forms and methods of terrorist groups.

From that aspect it is necessary for the study of terrorism finding appropriate methods and tools that will correspond with the new forms of manifestation of terrorism.

Keywords: terrorism, threats, methods, tools, techniques, research, proof